

který maskulinní atributy přímo přejímá ve vizuální prezentaci (rapper jako boss a žena v podřízeném postavení sexuálního objektu), nicméně autorky ukazují, že i punk má nastaveny konkrétní identifikace mužů a žen a že pro ženy je náročné vytýčené bariéry prolamovat.

Takto charakterizovaný soubor nemá ambici být komplexní a zcela aktuální studií českých hudebních subkultur. Daří se mu ovšem velmi dobře naplnit ambici ukázat způsob, jakým je možné poznávat úzce vymezená sociální prostředí do hloubky. Autorům se daří přesvědčivě ukázat, že subkultury jsou stejně jako společnost živým organismem, ve kterém se střetávají individuální představy i strukturální konflikty, a není možné je nahlížet jako jasně zarámované homogenní společenské celky. Co kniha primárně přináší, je schopnost věrně zachycovat vnitřní dynamiku určitých sociálních skupin, a tím může pomoci nejen akademické obci, ale někdy v budoucnu doufejme i širší společnosti pochopit, že vzdor prostředí hudebních subkultur je tvořen stejnými lidmi, jako jsou oni, má své hluboké individuální i společenské kořeny, je racionální a někdy iracionální, nicméně je to něco, co lze považovat za logický důsledek pozdně kapitalistické společnosti. A i přes vnitřní rozrůzněnost tu s námi subkultury budou po celou dobu trvání takové společnosti.

Václav Orcígr

Aleš Vlk, Jaroslav Drbohlav, Tomáš Fliegl, Vladimír Hulík, Šimon Stiburek, Václav Švec: *Studijní neúspěšnost na vysokých školách. Teoretická východiska, empirické poznatky a doporučení*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2017, 153 s.

Publikace *Studijní neúspěšnost na vysokých školách*, předložená autorským kolektivem pod vedením Aleše Vlka vznikla za pod-

pory Technologické agentury České republiky v rámci podpořeného projektu „Stanovení postupu výpočtu ukazatele propadlosti na českých vysokých školách“. Kniha se skládá z 13 kapitol, které lze rozčlenit do pěti částí – první čtyři kapitoly představují úvod do problematiky studijní neúspěšnosti včetně východisek. Kapitoly 5 až 7 se zabírají pohledem orgánů EU a ČR na problematiku studijní neúspěšnosti. Následující dvě kapitoly se věnují měření studijní neúspěšnosti. Kapitoly 10 a 11 se již věnují konkrétnímu empirickému výzkumu a závěrečné dvě kapitoly se věnují shrnutí a doporučením. Struktura knihy ale nemusí některým čtenářům zcela vyhovovat, neboť po úvodu následuje popis metodologie, po kterém jsou zařazena východiska výzkumu a následně analýza dokumentů, a až poté se dostáváme k analýze českého vysokého školství.

Téma neúspěšnosti studentů v terciálním vzdělávání začíná v současné době v ČR více rezonovat ve veřejném prostoru, což je oproti minulosti změna. Mezi ambice této publikace proto patří shrnutí problematiky studijní neúspěšnosti na úrovni českého vysokého školství, a to jak na úrovni teoretických východisek a koncepcí, tak i empirických dat. Publikace si dále klade za cíl „vysvětlit některé příčiny a dopady studijní neúspěšnosti v ČR“ (s. 20). S ohledem na zaměření publikace a její širší zkoumání autoři vhodně využili několika metod výzkumu – kromě základní rešeršní práce se jedná o rozhovory, dotazníkové šetření, analýzu dokumentů aj.

Samotný úvod knihy zachycuje vývoj pohledu na studijní neúspěšnost z perspektivy některých aktérů (studentů, pedagogů a funkcionářů fakult a univerzit) a jeho změnu od osmdesátých let minulého století až do roku 2016. Zde je krásně zachycen vývoj změny od přirozené míry neúspěšnosti z pohledu pedagogů až do současné doby, kdy se postupně hledí i na jiné aspekty – samozřejmě finance jsou až na prvním místě. Úvodní část zachycuje i fak-

tory, které jsou v knize dále rozebírány – motivace, lafka, znalosti, kvalita, nerozhodnost a již zmiňované finance. Rovněž se zde zmiňuje důležitost posuzování, kdy vidíme masy studentů (či spíše jen čísla), ale za každým rozhodnutím o ukončení (dobrovolném i nedobrovolném) stojí jediný a nějaké okolnosti, které zapříčinily jeho odchod.

Následující kapitola začíná krátkým historickým exkurzem v rámci VŠ od roku 1990. Autoři zde zmiňují tři hlavní procesy – zisk akademických svobod, demografické procesy a rozdělování studijních programů na bakalářské a magisterské. Možná je škoda, že autoři nezmínili i situaci před rokem 1990, kdy fungoval menší počet škol (např. jen zákonem ČNR č. 314/91 Sb. bylo zřízeno několik VŠ, a sice Slezská univerzita, Jihočeská univerzita, Západočeská univerzita, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně a Ostravská univerzita – i když měly svůj základ povětšinou daný – např. ZČU vznikla spojením Pedagogické fakulty v Plzni a Vysoké školy strojní a elektrotechnické).

Autorský kolektiv dále předestírá, jak chce zkoumat řešenou problematiku, a sice ze tří úhlů pohledu – z pohledu státu, který investuje do systému, kde existuje neúspěšnost mařící veřejné investice i ekonomický rozvoj, z pohledu institucí (VŠ), kam míří finance a které mají vazbu na počet studentů, a nakonec z pohledu studentů, kteří mohou učinit ono rozhodnutí a ukončit studium. Definice a pojmový aparát jsou stručně popsány na jedné a půl stránce – zde by bylo zajímavé více rozpracovat úvodní část teorie a využít i dalších zdrojů než jen dvojice Thomas a Quinn. Dále je věnován prostor popisu přístupů k výzkumu studijní neúspěšnosti – tuto část by bylo vhodné rozšířit tak, aby více reflektovala i ostatní teoretické přístupy a neorientovala se úzce na Tintův sociologicko-antropologický model. Na druhé straně autoři jej označují jako nejvlivnější teoretický přístup, který má ovšem svá ne-

gativa, a ta jsou zde rozpracována velmi krátce.

Příčiny studijní neúspěšnosti autoři rozdělují, jak původně deklarovali, na úroveň studenta, kde se jedná o faktory demografické, socioekonomické a odvozené (např. výsledek z předcházejícího vzdělání), VŠ (integrace do akademického prostředí, procedury – metody výuky) a celospolečenské (přístup státu k veřejným politikám).

Dopady studijní neúspěšnosti mají stejnou strukturu. Zde jsou zkoumány především ekonomické dopady neúspěšnosti studia – tedy neefektivita veřejně vynaložených peněz a ztráta financí pro školu. Ale je zde také diskutována otázka nevhodných předpokladů studenta pro studium VŠ, kdy autoři vidí odchod studenta z VŠ jako pozitivní. Je ovšem možné klást si otázku – proč se student dostal do systému, příp. je to dobře, či špatně?

Následuje reflexe evropského kontextu studijní neúspěšnosti. Autoři po celou publikaci upozorňují při srovnání se zahraničím na obtížnost z důvodu odlišnosti terminologie i výpočtů. Jak se zde uvádí – téma studijní neúspěšnosti je na úrovni EU viděno jako důležité. Jedním z důvodů je i cíl, dle kterého má být do roku 2020 dosaženo terciálního vzdělání pro „alespoň 40 % populace EU ve věku 30–34 let“ (s. 46). Důvody jsou v oblasti konkurenceschopnosti s USA, Japonskem či Jižní Koreou. V tomto ohledu by stála za zmínku statistika, jak je cíl v zemích EU plněn, a odhad jeho (ne)splnění.

Specificky českou problematiku autoři rozebírají v kapitole 6, kde shrnují provedené výzkumy v ČR. I když jsou představená dotazníková šetření zajímavá ve svých výsledcích, nutno konstatovat, že většina z nich je více jak 10 let stará. Za tu dobu došlo ke změnám chování studentů, do čehož zasáhl i rozvoj IT. A nutno brát v potaz, že např. generace Z (definujeme ji zpravidla narozením od roku 2000, i když různí

autoři se liší) začíná teprve nastupovat do terciálního vzdělávání. Institucionální prostředí, které je zde dále analyzováno, je definováno jako prostředí pomalu se měnící. Zde se v současnosti objevuje další možnost výzkumu s ohledem na program EU OP VVV, který se mimo jiné zabývá problematikou studijní neúspěšnosti.

Je nutno ocenit práci, která souvisela se zkoumáním výročních zpráv a dlouhodobých záměrů VŠ. Věřím, že data by se zde dala lépe analyzovat, aby nedošlo k pouhému konstatování, že došlo k nárůstu informací o studijní neúspěšnosti. Dále by stálo za zmínku, že za rozšířením informací o studijní neúspěšnosti stojí i nový rámec osnovy výročních zpráv pro VŠ, kde v posledních letech musí být zachycen počet neúspěšných studií a musí zde být také obsaženo, jaká opatření činila VŠ pro snížení neúspěšnosti (MŠMT. *Věštník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*, 2012, ročník LXVIII, sešit 2).

Kapitoly 8 a 9 se věnují měření studijní neúspěšnosti. Tato část je široce zpracována s ohledem na terminologické aspekty a autoři se zde zabývají možnostmi měření studijní neúspěšnosti. Není zde opomenuto ani to, co zmiňují dříve – rozdíl mezi studentem a studiem, kdy jeden student může studovat více studijních programů zároveň. Kromě agregování dat na úroveň studijních programů, fakult, VŠ i celého systému je zde zmiňována možnost sledování absolventů s ohledem na rok ukončení, tj. kolik studentů dostuduje v řádném termínu (na bakaláři tři roky) a následně pak po delší době.

Dále je věnována pozornost propadavosti s ohledem na obor vzdělání, kde je zachycen podíl neúspěšných studií po oborových programech pro studia započatá v roce 2012, jež byla neúspěšně ukončena do roku 2015. Nejvyšší míru neúspěšnosti najdeme v oborech zemědělských, technických a přírodovědných, kde míra přesahuje 50%.

Rozpracování výsledků na jednotlivé vysoké školy, resp. jejich studijní programy, a komparace těchto výsledků by mohly přinést zajímavé srovnání a možnou reflexi pro jednotlivé fakulty s ohledem na jejich zaměření. Zajímavé je rovněž srovnání s dalšími zeměmi OECD, kde se ukazuje, že ČR patří k nejméně efektivním ze zde uvedených států. V souvislosti s těmito mírami studijní neúspěšnosti se ukazuje, že někteří studenti studují více studijních programů. Bylo by proto zajímavé další výzkum zaměřit na počet těchto studentů a kombinaci jejich výběru, tedy zda jde o blízké obory.

Následující kapitola se věnuje studijní neúspěšnosti ekonomických oborů, u kterých lze říci, že je velká srovnatelnost vzhledem k jejich rozšíření na téměř všech českých vysokých školách (technických i klasických), dále je zde velká populace studentů těchto oborů (téměř čtvrtina studentů) a tato skupina se zároveň nevyznačuje ani velkou propadavostí, ani úspěchem v podobě podílu absolventů (s. 94). Základní hypotézou zkoumanou v této kapitole je, že „jednou z příčin studijní neúspěšnosti jsou problémy, kterým studenti čelí v rámci samotného studia a jsou s ním úzce spjaté“ (s. 95).

Na základě dotazníkového šetření, které zahrnuje více jak 500 osob při rozdělení od studentů prvních ročníků bakalářského studia až po jedince, kteří absolvovali, bylo zkoumáno zastoupení studijních problémů. Nejčastějším problémem byla náročnost studia, po které s odstupem následovala motivace a finanční problémy. Další studijní problémy nedosahovaly ani 10% (s. 99). Dále byla zkoumána četnost výskytu problémů, u kterých tazatelé přemýšleli o ukončení svého studia. Zde jsou opět zastoupeny na prvních třech místech již zmiňované faktory. Na to navazuje část výzkumu věnující se tomu, zda studenti čelili studijnímu problému, či nikoliv, s ohledem na různá rozdělení – maturitní prospěch, uskutečnění či neuskutečnění přijímacího

řízení – anebo s ohledem na typ střední školy.

V dotazníkovém šetření ovšem nebyly zahrnuty další relevantní otázky. S ohledem na kapitolu 4 to může být míra adaptace studentů – zapojení do akademického života v podobě spolků, zda ví o akademickém senátu na své fakultě, zda rodiče dosáhli vzdělání na VŠ. Kromě toho zde existuje možnost adaptace s ohledem na nové technologie – funguje celooborová skupina na Facebooku, jsou ve skupině sdíleny studijní materiály, má student k dispozici materiály z předešlých let od kamarádů? Některé otázky by samozřejmě spíše zasluhovaly formu rozhovoru, na druhé straně je nutné brát v úvahu i tyto aspekty, neboť adaptace studentů se přesouvá (z mého pohledu studenta navazujícího studijního programu) i na sociální síť.

Autoři v této části potvrdili hypotézu, že studijní neúspěšnost souvisí s problémy, jako je náročnost a motivace; další faktory, které mají vliv, jsou typ absolvované SŠ, maturitní prospěch a způsob přijímacího řízení. Publikace se dále zabývá závislostí mezi poplatkem za delší studium a studijní neúspěšností – na základě dat autoři dochází k tomu, že v širokém spektru zde závislost neexistuje. Změnu přineslo až zaměření na jednotlivé vysoké školy.

Po krátkém shrnutí předchozího textu autoři zmiňují hlavní aspekty, které budou mít v nejbližší době velký vliv na vysoké školy – nový zákon o vysokých školách, vznik Národního akreditačního úřadu a OP VVV v novém programovém období Evropské unie. Tedy změny, které jsou dnes v procesu a které mají za sebou již nějaké výstupy. Ve výhledu studijní neúspěšnosti

autoři zdůrazňují, že nejen vědou je vysoká škola živa. Studenti a motivování pracovníků pro výuku jsou stejně tak důležité faktory fungující VŠ.

Závěrečná kapitola je věnována doporučením jednak na úrovni národní a jednak na úrovni vysokých škol. Na první zmíněné úrovni autoři konstatují zvýšení informovanosti ve veřejných dokumentech ministerstva i VŠ. V rámci doporučení otevírají možnost částečného propojení úspěšnosti a financování, avšak jedná se pouze o krátkou úvahu. Zde je možná na místě i provedení analýzy dopadu studijní neúspěšnosti. Hlavní ovšem je, aby téma opět nezapadlo. Vysokým školám pak autoři doporučují analýzu a diskuzi např. ve spolupráci se studenty zastoupenými v akademických senátech, tedy zabírají se možností participace těch, kterých se téma primárně dotýká. Autoři kromě dalších řešení dále zmiňují informovanost studentů, zaměření se na nastupující studenty, sociální a akademickou integraci a kvalitní výuku.

Autorům publikace se podařilo splnit cíl, který byl definován jako shrnutí poznatků o problematice studijní neúspěšnosti na českých VŠ za pomoci teorie, politických koncepcí i empirických dat. Dále publikace vysvětluje některé z příčin a dopadů. Autorský tým by se problematice měl věnovat i nadále, neboť díky pozornosti i novým finančním tokům může následně probíhat široká diskuze a i změny ve vysokoškolském prostředí. První výstupy mohou být sledovány již v současné době. Kromě toho by měli autoři reflektovat i další aspekty „moderního studenta,“ které se ovšem budou stále vyvíjet.

Jan Pokorný